Kūrybinių darbų konkursas „Lietuviškos istorijos: pasakojimai apie kalbą“. Naujos tradicijos pradžia?

Rita URNĖŽIŪTĖ

Dar vienas konkursas kalbos tema?

Lietuvoje rengiama daugybė konkursų, viktorinų, varžytuvių – įvairios tematikos, skirtų įvairaus amžiaus žmonėms. Tokių renginių, ypač vykstančių virtualiose erdvėse, pagausėjo pandemijos metais. Ko gero, tai lemia ir noras paįvairinti ribojimų suvaržytą kasdienybę, ir poreikis kompensuoti gyvų renginių stygių.

Nemaža konkursų, viktorinų, varžytuvių rengiama lietuvių kalbos, literatūros, tautosakos temomis. Kartais net klausiama – ar ne per daug, ypač mokyklose? Ar tie konkursai ir viktorinos nekopijuoja vieni kitų, ar jie patrauklūs ir įdomūs?

Apie visa tai šių metų pradžioje keliuose nuotoliniuose susitikimuose daug diskutavo dviejų visuomeninių organizacijų – „Lituanistų sambūrio“ ir Lietuvių kalbos draugijos – valdybų nariai, į šiuos pokalbius pasikvietę ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos bei Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto atstovų. Diskusijų tikslas buvo išsiaiškinti, ar reikia dar vieno – kitokio – konkurso kalbos tema. Daug svarsčius ir tarusis nuspręsta – reikia. Tad vasario 21-ąją, Tarptautinę gimtosios kalbos dieną, buvo paskelbtas kvietimas dalyvauti kūrybinių darbų konkurse „Lietuviškos istorijos: pasakojimai apie kalbą“.

Kuo šis konkursas kitoks? Labai svarbus pavadinimo žodis – *istorijos*.

Organizatoriai tikėjosi, kad žmones sudomins prašymas papasakoti savąją – asmeninę, ypatingą – istoriją, susijusią su lietuvių kalba, atskleisti savo santykį su kalba, pamąstyti apie jos vietą ir vertę pasaulyje ir žmogaus gyvenime.

Neapsiribota vien mokykla – dalyvauti konkurse kviesti ir 5–12 klasių mokiniai, ir suaugusieji. Neapsiribota vien Lietuva – laukta ir užsienyje gyvenančių dalyvių darbų. Nekelta griežtų žanro ir formos reikalavimų. Skelbta, kad laukiami darbai – laisvos formos rašytiniai tekstai. Tai galėjo būti novelės, esė, pokalbiai, laiškai, miniatiūros, daugialypiai pasakojimai. Svarbiausi vertinimo kriterijai nusakyti taip: originalumas, kūrybiškumas, šiuolaikiškas požiūris į kalbą, jos galimybes ir perspektyvas.

Siųsti darbus buvo prašoma iki gegužės 7-osios, Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienos. Darbų laukta nerimaujant: ar žmones patrauks konkurso idėja, ar atsiras norinčių kitaip – asmeniškai – papasakoti apie save ir kalbą.

Darbai pranoko lūkesčius

„Konkurso apie kalbą dalyvių darbai pranoko mūsų lūkesčius“, – pasibaigus konkursui apibendrino vertinimo komisijos narė, Vilniaus Joachimo Lelevelio inžinerinės mokyklos lietuvių kalbos *mokytoja* metodininkė Irena Baltakienė (Kūrybinis konkursas „Lietuviškos istorijos: pasakojimai apie kalbą“ – pirmasis, turiningas, tarptautinis. – Gimtoji kalba, 2021 m., nr. 6, p. 29–31).

Kartu su kitomis komisijos narėmis – *Kalbos ir kultūros instituto „Lingua Lituanica“ lietuvių kalbos dėstytoja, mokytoja eksperte Daina Alksne, Varėnos r. Merkinės Vinco Krėvės gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininke Rita Černiauskiene ir šių eilučių autore* – Irena skaitė, grupavo, vertino gautus dalyvių darbus. Lengviausia buvo suskirstyti juos į amžiaus grupes – mokinių ir suaugusiųjų. Šiuos darbus galėjai padalyti į dar dvi grupes – iš Lietuvos ir iš užsienio. O toliau jau visi pasakojimai vedė kiekvienas savo takais: apie pačią kalbos prigimtį, įdomius kalbos bruožus ir jos kaitą, apie buvimą su lietuvių kalba Lietuvoje ir svetur, apie kūrybą kalba ir kalbos kūrybą.

Vienų darbų autoriai panardino į savo šeimos ir giminės istorijas, kuriose įsispaudė ir Lietuvos istorijos pėdsakai – tremtys, karai, pasipriešinimo kovos, emigracija, kolektyvizacija. Kintančių laikų ir kintančios mąstysenos ženklu gali būti vienas vienintelis žodis, kaip antai Romualdos Žilinskienės pasakojime veiksmažodis *pasipjauti*: „Vyšnios buvo vienos iš brangesnių uogų. […] Vienais

metais Marijampolės turguje rusės, atvažiavusios iš Kaliningrado srities, daug pigiau pardavinėjo vyšnias nei vietinės kaimietės. Taigi tą rugpjūtį atsirado konkurenčių, iš kurių pirkdavo ne po litrą, kelis, o iš karto – visą kibirą, nes pigiau. Mūsų pardavėjos jų klausinėjo, kodėl taip pigiai parduodančios. Juk vien suskinti uogas šitoks vargas! „Koks čia vargas? Pasipjovei medį ir skink“, – pusiau rusiškai, su vienu kitu lietuvišku žodžiu paaiškindavo pardavėjos smalsuolėms. Tokį žodį ir vartojo: *pasipjovei*. Taigi, pasirodo, niekas ten nesivargino karstytis po medžius. Medį nupjauna, nuskina uogas ir palieka, eina prie kito arba į kitą sodybą. O ten tuščių sodybų netrūko… „Žinoma, nei sodinti, nei prižiūrėti. Taip ir elgiasi, kai ne savo“,– apibendrindavo pasakotojos ne šeimininkišką, o vienadienį požiūrį į turtą.“

Kiti pasakojo apie gyvenime sutiktų žmonių žodžio šviesą. Išskirtiniame dzūkiškai parašytame Irenos Verseckienės pasakojime viena šviesiausių akimirkų – kad užsienyje gyvenanti jaunystės draugė nepamiršo savo kalbos: „Oi, vaikel. Man tokis dzeuksmas paėmė, kap ušgirdau, kad jy gražei lietuviškai ir dar mūs, dzūkų šnektu, šneka. Nieko jy nepamiršo. Nei tėvų žemės, nei sodzeus, nei kalbos, nei many… Girdzis toj amerikoniška meliodija, betgi ūtarka – mūs…“

Atsidūrus svetur kalba tampa stipriausia gija, jungiančia su tėvyne. O kartais, kaip rašo Scholastika Kavaliauskienė, – net vaistu: „Tu iš manęs gal pasijuoksi – juokis, tik kitiems nepasakok. Kai negaliu užmigti, aš imu pieštuką, popieriaus ir rašau lietuviškus žodžius. […] Rašau paprasčiausius žodžius, tuos, kurie mane lydėdavo kiekvieną dieną. Ir ne tik tuos, ir retesnius prisiminusi tarsi iš gilaus šulinio pasemiu ir padedu ant popieriaus… Pavadinimus miestų, kaimų, ežerų, upių… ką tiktai prisimenu.“

Gyvenantys svetur ir pačioje Lietuvoje savo tėvynę gali matyti skirtingai. O gal tik atrodo, kad skirtingai? „Lietuvos yra dvi. Viena – tavo, kita – mano. Tavoji spalvingesnė. Tavo Lietuvoj tebegyvena Vytautas ir Mindaugas, ir Gediminas… Tavo Lietuvoj atgyja Perkūnas, Austėja, Žemyna ir Laima… Joje vis dar gyvi partizanai ir knygnešiai… Manoji Lietuva kiek paprastesnė. Mano Lietuvoj žmonės slepia savo šviesius veidus po medicininėmis kaukėmis, atrodo šiek tiek paniurę ir pavargę, o kartais kupini vilties… Mano Lietuvoj vaikai nebemoka matematikos… Čia kuriasi verslai ir žlunga, ir kuriasi nauji… Bet kai rašau tau laiškus, tavo Lietuva ir vėl tampa manąja. Kai pasakoju tau, kaip tolimi tavo ir mano protėviai garbino žaltį, kai mąstydama apie Kudirką užsimenu, jog buvo laikai, kai lietuviai gėdijosi savo kalbos, kai prisimenu, kaip praradome ir atgavome Vilnių, suprantu,

kad mano Lietuva tėra vienas tavo Lietuvos atspalvių…“ (Laineda Vainauskaitė).

Kalba jungia ne tik erdvės, bet ir laiko skiriamus žmones, ištisas kartas: „Tai mano kalba, ateinanti iš šimtmečių rūko, iš neužmirštos praeities akimirkų, iš sąmonės kloduose užkoduotos neįsisąmonintos patirties. Kalba, kuria kalbėjo tie, kurių jau šalia nėra, kuria kalba mano vaikas ir kuria, tikiuosi, dar kalbės ne viena karta“ (Aušra Lukšaitė-Lapinskienė).

Ne viename darbe išryškėjo asmeninės atsakomybės už kalbą motyvas: „Lietuvių kalba man yra kaip krantas, kuris be paliovos skalaujamas kitų kalbų bangomūšos, rodos, ims ir išslys iš po kojų. Kaip įsitvirtinti tame krante? Jeigu rankas sudėjusi nieko nesiimsiu, kad jis būtų tvirtesnis, tik pasyviai lauksiu, ilgai netruks, kol jis pradės aižėti ir galbūt įsmuksiu į atsivėrusią smegduobę“ (Sandra Petraškaitė-Pabst).

Jaunieji darbų autoriai praskleidė dabartinių paauglių patirtį: brėstantį suvokimą, kad ir tu esi kalbos vyksmo dalyvis, gali ja žaisti, kurdamas žodžius, ar kviesti kitus ją pažinti, kurdamas kalbos galvosūkius…; nesusikalbėjimą su bendraamžiais: pasakoji draugui, kaip supranti Antano Baranausko poeziją, o draugas pataria mažiau gilintis į visokias senienas…; klasėje būdamas vienintelis mokinys iš Lietuvos, per pamoką tampi Lietuvos ir lietuvių kalbos gynėju, nes bendraklasiai šaiposi, kad Lietuva – Rusijos dalis, o mokytoja tyli…

Jau iš šių kelių pavyzdžių matyti, kokių įvairių pasakojimų gauta, kokia įvairi patirtis atskleista. O kur dar eilėraščiai, miniatiūros, kitokie kūrybiniai mėginimai, pavyzdžiui, kad ir Ritos Mockeliūnienės žaidimas abėcėle: *„Trisdešimt dviejų šakelių medi baltų sode*,

Ainiams Ąžuolu Būsiantis, Cypauji, Čirškauji Drevėse, Erčiose, Ėgi Fazanų Giesmėm, Hegzametrų Irklais Į Ylotąsias Jonažoles Kupolėm, Laiko Marių Nuobruka, Ode Pakuliniuos Raštuotuos Sijonuos Šnekta, Tarytum Užlaiminanti, Ūžaujanti Vaistašaknė Zanavykiška Žegnonė.“

Kaip teigė vertinimo komisijos narė Daina Alksnė, „kol lietuviai kurs tokius įdomius ir originalius pasakojimus apie savo santykį su gimtąja kalba, tol ji gyvuos ir jokiai svetimai kalbai neužleis savo pozicijų“ (https://www.manokrastas.lt/straipsnis/kurybiniam-konkursui-%E2%80%9Elietuviskos-istorijos-pasakojimai-apie-kalba%E2%80%9C-pasibaigus)**.**

Aušra Martišiūtė-Linartienė apdovanoja jauniausią konkurso dalyvį Arną Jodelį, užėmusį III vietą mokinių grupėje. Kairėje – mokytoja Elena Baniulienė.

Audrys Antanaitis ir Vytautė Girdžiūtė, užėmusi II vietą mokinių grupėje.

Apdovanojimai ir ateities planai

Išrinkti nugalėtojus nebuvo lengva. Komisija nutarė abiejose dalyvių grupėse apdovanoti po šešis geriausius darbus: vienam dalyviui skirti pirmą vietą, dviem – antrą, trims – trečią.

Mokinių grupės nugalėtojai:

1. Justė Dumčiūtė (Palangos senoji gimnazija, konsultavo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė Jūratė Galinauskienė),
2. Vytautė Girdžiūtė (Palangos senoji gimnazija, konsultavo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė Jūratė Galinauskienė), Miglė Ogulevičiūtė (Alytaus šv. Benedikto gimnazija, konsultavo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė Irena Leščinskienė),
3. Arnas Jodelis (Vilniaus Šolomo Aleichemo ORT gimnazija, konsultavo lietuvių kalbos ir literatūros vyr. mokytoja Elena Baniulienė), Patricija Pupinė (Lietuvių mokykla Vašingtone), Justina Sokolova (Vilniaus Radvilų

gimnazija, konsultavo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė Daina Alksnė).

Suaugusiųjų grupės nugalėtojai:

1. Laineda Vainauskaitė (Kretinga),
2. Jūratė Mlečkienė (Vilnius), Irena Verseckienė (Druskininkai),
3. Scholastika Kavaliauskienė (Alytus), Sandra Petraškaitė-Pabst (Manheimas, Vokietija), Romualda Žilinskienė (Mažeikiai).

II vietos laimėtoja suaugusiųjų grupėje Jūratė Mlečkienė ir II vietos laimėtoja mokinių grupėje Miglė Ogulevičiūtė su mokytoja Irena Leščinskiene

Genovaitė Kačiuškienė įteikia apdovanojimą Romualdai Žilinskienei, užėmusiai III vietą suaugusiųjų grupėje.

Komisijai patiko ir Jurgitos Astrauskienės (Vilnius), Ritos Mockeliūnienės (Šakiai), Aušros Lukšaitės-Lapinskienės (Joniškis), Martinos Ruginytės (Mažeikiai), Ugnės Zaveckaitės (Vilnius) tekstai.

Geriausi suaugusiųjų darbai rengiami spausdinti, o geriausi mokinių darbai jau paskelbti „Gimtojoje kalboje“ ir portale „Švietimo naujienos“:

https://www.svietimonaujienos.lt/zodyje-zydek-pasleptas-isakymas-gyvenk/

https://www.svietimonaujienos.lt/nieko-nebijau-taip-stipriai-kaip-kalbos/

https://www.svietimonaujienos.lt/kaip-as-atrandu-lietuviu-kalba-visur-ir-visada/

Baigiamasis renginys įvyko 2021 m. birželio 22 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Geriausių darbų autoriai buvo apdovanoti Lietuvių kalbos draugijos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir pagrindinės rėmėjos –

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos – dovanomis.

Tą karštą birželio popietę buvo svarbu ne tik apdovanojimai ir sveikinimai, bet ir drauge nuveikto prasmingo darbo džiaugsmas, užsimezgusios pažintys, bendradarbiavimo idėjos. Pasak Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininko Audrio Antanaičio, šis konkursas suvienijo įvairių kartų ir įvairios patirties žmones, prieštaringais dabarties laikais skatindamas kalbėti apie tai, kas visiems bendra ir svarbu, – apie kalbą. Jis ragino konkursą tęsti ir auginti iki nacionalinio renginio.

Lietuvių kalbos draugijos valdybos pirmininkė prof. dr. Genovaitė Kačiuškienė prisipažino, kad ją nustebino gautų tekstų įvairovė, dalyvių skaičius ir geografija, atsiųstų darbų brandumas. Jos manymu, pirmą kartą surengto konkurso sėkmę lėmė ir tai, kad dalyviams buvo suteikta daug laisvės fantazijai, saviraiškai. Pirmininkę taip pat pradžiugino darnus lituanistikos mokslo institucijos ir lituanistų visuomeninių organizacijų bendradarbiavimas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos parama ir geranoriškumas.

Konkurso organizatoriai, padrąsinti palankių atsiliepimų, tęs jį ir kitąmet. Vasario 21 d. vėl bus skelbiama kūrybinių darbų konkurso „Lietuviškos istorijos: pasakojimai apie kalbą“ pradžia. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorė, „Lituanistų sambūrio“ valdybos pirmininkė dr. Aušra Martišiūtė-Linartienė pažadėjo, kad institutas visada bus šio konkurso namai. Tad iki susitikimų „Lietuviškose istorijose“!

Aurelijos Baniulaitienės nuotraukos.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.